

ALTERNATIVNI IZVJEŠTAJ INSTITUCIJE OMBUDSMENA ZA LJUDSKA PRAVA BIH O PRIMJENI KONVENCIJE O PRAVIMA DJETETA ZA PERIOD OD 01.06.2009. GODINE DO KRAJA 2011.g.

Banja Luka, 2011

UVOD

U skladu sa Zakonom o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine u mjesecu junu 2009. godine sa radom je započeo Odjel za praćenje prava djece. Odjel predstavlja nacionalni mehanizam koji treba da osigura ujednačavanje pristupa u ostvarivanju i zaštiti prava djece na cijeloj teritoriji BiH.

U žalbama izjavljenim Odjelu, kao odgovorni organi, organi koji krše i ugrožavaju prava djece, najčešće su označeni centri za socijalni rad, sudovi, škole, rjeđe prosvjetne/obrazovne inspekcije i nadležna resorna ministarstva u oblasti socijalne i dječije zaštite, kao i u oblasti obrazovanja.

Pored postupanja po pojedinačnim žalbama i registrovanim predmetima, Odjel za praćenje prava djece je preduzeo niz aktivnosti i mjera u cilju promovisanja prava djece od kojih svakako su značajna istraživanja o pravima djece, edukacije u školama, izrada specijalnih izvještaja, učešće na stručnim skupovima na kojima se raspravljalo o pravima djece, davanje mišljenja i sugestija prilikom izrade zakona, strategija i sl.

Opća je ocjena Ombudsmena je da se prava djece u BiH najčešće krše zbog loše ekonomske i socijalne situacije u državi. Budžetska sredstva za najveći broj dječijih prava propisanih zakonima i podzakonskim aktima osiguravaju se u budžetima lokalnih zajednica (gradova i općinama), a potrebno je naglasiti da su znatno manja izdvajanja za djecu u odnosu na druge kategorije stanovništva, kao što su borci, civilne žrtve rata, ratni vojni invalidi i dr. Opće siromaštvo u BiH ima direktni uticaj na poštivanje prava djeteta. U BiH postoji problem odsustva/nepostojanja statističkih podataka, analiza, procedura, standarda i normativa, zasnovanih na profesionalnim principima, uslijed čega je veoma teško stvoriti sliku stvarnog stanja dječijih prava u BiH. Prema ocjeni Ombudsmena, sa sigurnošću se može konstatovati stalni jaz između zakonodavstva i njegovog provođenja, kao i manjak budžetskih izdvajanja za djecu i ostvarivanje njihovih prava.

PREPORUKE

- Država treba i dalje i to u većoj mjeri da radi na afirmaciji Konvencije o pravima djeteta i insistiranju na njenoj primjeni u domaćem zakonodavstvu, što, između ostalog, podrazumijeva kontinuirano senzibilisanje stručne i šire javnosti za djelovanje u skladu sa Konvencijom i direktnu primjenu međunarodnih i standarda EU u radu na zaštiti dječijih prava
- Obezbijediti dodatna budžetska sredstva za programe za djecu i povećati izdvajanja iz budžeta lokalnih zajednica za ostvarivanje prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite
- Jačati kapacitete nadležnih službi za socijalnu, porodičnu i dječiju zaštitu

U skladu sa generalnim komentaram br.2 Komiteta o pravima djeteta, imajući u vidu značaj nezavisnih institucija koje se bave zaštitom ljudskih prava, Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH podnosi Izvještaj o stanju dječijih prava u Bosni i Hercegovini za period od 01.06.2009. godine, kao samog početka rada specijalizovanog Odjela za praćenje prava djece do kraja 2011.

godine, a u cilju pomoći Komitetu da stekne potpun i nepristrasan uvid u stanje i primjenu prava djece u Bosni i Hercegovini. Izvještaj se podnosi u potpunosti nezavisno kako u odnosu na domaće i strane nevladine organizacije, tako i nezavisno u odnosu na državni izvještaj.

1. ODGOVORNOST DRŽAVE

OSTVARIVANJE PRAVA (ČLAN 4)

Tokom 2009. godine Institucija ombudsmena u saradnji sa Save the Children Norway izradila je dokument „Analiza usklađenosti zakonodavstva u Bosni i Hercegovini sa Konvencijom o pravima djeteta”, s osnovnim ciljem da se ukaže na disparitet između zakonodavstva u BiH u svim oblastima koje se tiču dječijih prava i da se osigura implementacija međunarodnih standarda iz Konvencije o pravima djeteta, kroz primjenu Preporuka UN-ovog Komiteta o pravima djeteta.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je pokrenulo inicijativu za usklađivanje propisa domaćeg zakonodavstva sa Konvencijom o pravima djeteta. Ovo ministarstvo je oformilo radnu grupu, u čijem radu učestvuju i predstavnici Institucije ombudsmena, a cilju osiguranja realizacije preporuka ombudsmena prezentiranih u Analizi usklađenosti zakonodavstva u Bosni i Hercegovini sa Konvencijom o pravima djeteta, te da bi iste trebale poslužiti kao osnova pri usklađivanju domaćeg zakonodavstva sa Konvencijom.

Ombudsmeni cijene da država čini određene napore kako bi najbolji interes djeteta bio shvaćen i na odgovarajući način implementiran u zakonodavstvo, ali ipak ne u dovoljnoj mjeri. Prema ocijeni Ombudsmena, zabrinjavajuće je činjenica što profesionalcima/stručnjacima koji rade sa djecom ili koji donose sudske ili administrativne odluke nisu poznati osnovni pojmovi o zaštiti ljudskih, odnosno dječijih prava i osnovnih sloboda. Konvencija o pravima djeteta je dio Ustava Bosne i Hercegovine, čime se garantuje pravo svakom djetetu na potpun i skladan razvoj. Ombudsmeni pozivaju nadležne u svim preporukama da u radu sa djecom i u postupcima koji se tiču prava djece primjene Konvenciju, a posebno u odsustvu domaćih pravnih propisa. Pitanje direktne primjene Konvencije uvijek za sobom povlači različita mišljenja i teorijske rasprave, ali je s druge strane, veoma značajno praktično pitanje. Ombudsmeni su mišljenja da država i nadležni organi, pored toga što imaju obavezu da u što većoj mjeri omoguće implementaciju Konvencije, da su u obavezi da je primjenjuju u svakodnevnom radu i u svakodnevnoj praksi.

Uspostavljanje Vijeća za djecu pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice, predstavljalo je ohrabrujući korak u postizanju situacije ostvarivanja dječijih prava u BiH. Vijeće za djecu je od 2002. do 2007. godine djelovalo u pravcu unapređivanja pravnog okvira za zaštitu djeteta,

pružanja podrške relevantnim ministarstvima i uključivanja u pripremu raznih programa i zakona¹. U sazivu Vijeća ministara BiH (period od 2006 godine) nije došlo do uspostavljanja Vijeća za djecu BiH zbog nemogućnosti postizanja konsenzusa između entiteta o kriterijima na bazi koji treba izvršiti izbor članova Vijeća za djecu. U entitetu Republika Srpska je uspostavljen Savjet za djecu Republike Srpske. Ombudsmeni BiH su zabrinuti zbog činjenice da BiH nije ispoštovala preporuku Komiteta a koja se odnosi na jačanje Vijeća za djecu kroz jačanje ljudskih i finansijskih resursa.

Vijeće ministara je dana 13.07.2011. godine donijelo Odluku o usvajanju Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine za period od 2011. do 2014. godine. Donošenje novog Akcionog plana za djecu vrlo je značajno za djecu BiH, kao i da su posebni ciljevi i mjere po oblastima veoma dobro izdefinisani, podijeljene obaveze i nadležnosti između nadležnih radi ispunjenja općih i posebnih ciljeva. Akcionim planom obuhvaćene su zdravstvena zaštita, obrazovanje, socijalna zaštita, djeca iz ranjivih grupa i drugi, posebni vidovi zaštite djece.

U BiH je i dalje prisutan problem nedostatka baze podataka na osnovu koje bi bilo moguće praćenje stanja prava djece i lakše utvrđivanje problema, s obzirom da popis stanovništva još nije izvršen. Posljednji popis stanovništva proveden je 1991. godine, a popis neće biti obavljen u 2011. Godini kako je planirano, jer nije usvojen Zakon o popisu zbog izostanka političkog konsenzusa, što, sa aspekta zaštite dječijih prava, rezultira ograničenom dostupnošću statističkih podataka.

Mišljenje Ombudsmena je da nadležne institucije ne posvećuju dovoljno pažnje zaštite prava djece. Reformom Institucije ombudsmena BiH nakon imenovanja novih ombudsmena BiH u decembru 2008. godine, kao i promjenom politike djelovanja ove institucije došlo je do značajnog napretka u oblasti zaštite prava djece, jer je reforma podrazumijevala i uspostavu Odjela za prava djece (u daljem tekstu : Odjel za prava djece) sa veoma širokim mandatom koji definiše Zakon o ombudsmenu BiH. Trenutno su u Odjelu zaposlene dvije osobe, a rad Odjela u najvećoj mjeri osigurava se kroz saradnju sa Save the Children Norway. S tim u vezi, država bi morala jačati kapacitete Odjela za praćenje prava djece i pogledu ljudskih, ali i materijalnih resursa. U svakom slučaju, cijenimo da je spajanje entitetskih ombudsmena sa državnim u cjelosti završeno. Ombudsmeni su donijeli unutrašnje akte neophodne za funkcionisanje Institucije ombudsmena, kao i akata kojim se kreiraju uslovi za prestanak rada entitetskih ombudsmena. Sa radom su, pored banjalučkog centralne kancelarije, te sarajevskog područnog ureda, počeli i područni uredi, Brčko, Mostar i Livno. Pored toga, organizuje se i održavanje tzv. uredovnih dana u Tuzli. Ombudsmeni cijene da postoji potreba za osnivanjem još područnih ureda, imajući u vidu obraćanja i zahtjeve građana (Tuzla, Bijeljina, Bihać, Trebinje). Međutim, kako do danas nije formirana vlasti na državnom nivou, Ombudsmeni nisu u mogućnosti da stvore preduslove za funkcionisanje drugih područnih ureda.

¹ Vijeće za djecu je uspostavljeno krajem 2002 godine, s ciljem da prati implementaciju Državnog akcionog plana za djecu za period 2002-2010 godine. Od svog osnivanja Vijeće za djecu je djelovalo u pravcu omogućavanja bliskog monitoringa dječijih prava širom zemlje i kreiranja relevantnih politika da bi se prevazišli izazovi s kojima se suočavaju djeca širom Bosne i Hercegovine.

Ombudsmeni napominju da je u entitetu Republika Srpska, Zakonom o Ombudsmenu za djecu Republike Srpske, uspostavljena posebna institucija koja se bavi zaštitom dječijih prava, ali samo na teritoriji entiteta Republika Srpska.

Određeni pozitivni pomaci u BiH vidljivi su kod kreiranja strateških dokumenata, jer ovi dokumenti u značajnijoj mjeri uključuju prava djece znatno više nego što to čini zakonodavstvo. Međutim, u 2011. godini nije mnogo toga urađeno u kreiranju i stvaranju strateških dokumenata, s obzirom na neformiranje vlasti na državnom nivou.

Primjetan je značajan napredak u promovisanju Konvencije i Zaključnih razmatranja i preporuka Komiteta od strane Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH u saradnji sa UNICEF-om. Nažalost, izostao je adekvatan angažman nižih nivoa vlasti na promovisanju prava utvrđenih Konvencijom. Sistem komunikacije, razmjene informacija i saradnje između različitih nivoa vlasti na vertikalnom i horizontalnom nivou nije uspostavljen na zadovoljavajući način i uglavnom je rezultat pojedinačnih napora.

PREPORUKE

- Izvršiti popis stanovništva u Bosni i Hercegovini, nakon čega raditi na uspostavljanju jedinstvene baze podataka o djeci i ostvarivanju njihovih prava
- Reafirmirati rad Vijeća za djecu BiH
- Osnažiti rad i djelovanje Odjela za praćenje prava djece pri Instituciji ombudsmena za ljudska prava BiH i uopće Ombudsmena BiH
- U donošenju strateških dokumenata i strategija uključiti niže nivoe vlasti u entitetima (kantonalne, gradske, odnosno općinske vlasti) i da država osigura da implementacija ciljeva i akcija iz takvih dokumenata bude praćena i planirana odgovarajućim novčanim sredstvima, odnosno predviđena budžetom

UPOZNAVANJE DJECE I ODRASLIH SA KONVENCIJOM (ČLAN 42)

Institucija ombudsmena već treću godinu uz podršku organizacije Save the Children Norway, implementira edukativne radionice u osnovnim i srednjim školama širom BiH kako bi djecu upoznali sa pravima, Konvencijom i Institucijom ombudsmena. Osoblje Odjela je uočilo da djeci nedostaju osnovna znanja o dječijim pravima. Rijetki su bili pozitivni primjeri škola u kojima se iz dječijih komentara moglo direktno ili indirektno primijetiti da se u školi kontinuirano i sistemski radi na upoznavanju djece sa osnovnim principima Konvencije. Država Bosna i Hercegovina je u svom posljednjem periodičnom izvještaju o provođenju Konvencije o pravima djeteta izvijestila o značajnim naporima da se djeca i javnost upoznaju sa ovim dokumentom. Međutim, iskustva Odjela za prava djece ne mogu potvrditi da djeca, stručna i šira javnost vladaju osnovnim znanjima vezanim za dječija prava i mehanizme zaštite, a još manje imaju vještina i smjelosti da ih aktivno zatraže ili afirmišu.

PREPORUKE

- Kreirati i omogućiti realizaciju programa edukacije djece, roditelja i nastavnog osoblja o Konvenciji o pravima djeteta i načinima ostvarivanja dječijih prava u odgojno-obrazovnim institucijama, na svim nivoima počevši od predškolskog. Omogućiti da se na časovima redovne nastave i kroz različite oblike vannastavnih aktivnosti obrađuju sadržaji koji se baziraju na UN Konvenciji o pravima djeteta;
- Raditi na uspostavljanju bolje i kvalitetnije saradnje vladinih institucija i nevladinih organizacija u cilju podizanja svijesti javnosti o problematici ostvarivanja dječijih prava;
- Jačati i podržavati vladine i nevladine institucije koje se bave zaštitom dječijih prava uključivanjem u različite mreže radi razmjene iskustva sa zemljama u okruženju i inostranstvu koje su postigle viši stepen ostvarivanja ljudskih i dječijih prava i iskoristiti dobru praksu za slične programe u društvenom kontekstu BiH;

2. DEFINICIJA DJETETA

U BiH granica punoljetstva jeste sa navršenih 18 godina, kada se stiče poslovna sposobnost, iako su pozitivnim propisima iz različitih oblasti propisani mnogi izuzeci. Npr. u krivičnom zakonodavstvu ili u oblasti zapošljavanja, u slučaju sklapanja braka ili ako postane roditelj prije punoljetstva itd. Uglavnom su u pitanju izuzeci i primjeri koji su preuzeti („naslijeđeni“) iz bivše države (SFRJ).

Prema mišljenju Ombudsmena, država ima obavezu da uskladi svoje domaće zakonodavstvo sa Konvencijom, što predstavlja jedan dugotrajan i složen proces, s tim da su izuzeci do pravila neophodna, ali ono na čemu je potrebno insistirati jeste da se način njihovog određivanja, primjene i kontrole primjene mora precizno i jasno definisati zakonima.

3. OPŠTI/OSNOVNI PRINCIPI

NEDISKRIMINACIJA (ČLAN 2)

Prema ocjeni Ombudsmena, u BiH posebno su ugrožena djeca raseljenih i izbjeglih lica, povratnika djeca pripadnika nacionalnih manjina (posebno romska djeca), djeca sa posebnim potrebama/smetnjama u psihofizičkom razvoju i djeca koja žive u ruralnim sredinama. Djeca iz romskih porodica su u mnogo težem položaju u odnosu na drugu djecu, a važno je ukazati i na činjenicu da ona predstavljaju najbrojniju i najugroženiju nacionalnu manjinu. Većina romske djeca nisu registrirana u matične knjige rođenih, nemaju lične dokumente, što im predstavlja osnovnu prepreku u uživanju ostalih prava, a prije svega prava na obrazovanje i zdravstvenu i socijalnu zaštitu. Ovakav status romske djece ih stavlja u poziciju da su izložena mogućnostima eksploatacije od strane odraslih (prosjačenje, prostitucija, pornografija, trgovina organima i sl.).

Koordinacija i finansijska sredstva za dječji doplatak su ograničena i neusklađena u BiH. Dok je administracija dječijeg doplatka u RS centralizirana, u FBiH se ostvaruje u samo 4 od ukupno 10 kantona. Većina općinskih centara za socijalni rad ima ograničena finansijska sredstva i ljudske resurse. U Brčko Distriktu, Zakonom o dječijoj zaštiti, propisano je koje dijete i pod kojim uslovima ostvaruje ovo pravo i, sudeći prema dosadašnjim istraživanjima i registrovanim predmetima, u Brčko Distriktu isplata dječijeg doplatka je redovna. Upravo neujednačen sistem ostvarivanja prava iz oblasti dječije zaštite uzrokuje da se građani „fiktivno“ prijavljuju na teritoriji države gdje je pitanje prava na dječiji doplatak uređeno, a što je posebno karakteristično za područje Brčko Distrikt BiH.

Postupajući po pojedinačnim žalbama roditelja ili postupajući i istražujući po službenoj dužnosti, veoma često se ustanovi diskriminacija djeteta i diskriminatorско ponašanje nadležnih organa, posebno kada su u pitanju djeca sa posebnim potrebama/smetnjama u psihofizičkom razvoju, a o čemu su Ombudsmeni upoznali i širu javnost i ukazali nadležnim organima vlasti izradom i prezentovanjem specijalnog izvještaja u mjesecu novembru prošle 2010. godine. Kada su u pitanju djeca sa posebnim potrebama, Ombudsmeni su u Specijalnom izvještaju konstatirali da postoji zadovoljavajući pravni, normativni okvir, ali da, s druge strane, postoji problem nepostojanja odgovarajućih mehanizama i procedura za primjenu zakona, a posebno kada je riječ o inkluziji ove djece u obrazovanju.

PREPORUKE

- Jačati Odjel za prava djece pri Instituciji ombudsmena, kako bi Odjel bio u mogućnosti da efikasno štiti prava djece kroz postupanje u individualnim žalbama, ali i da vrši promociju dječijih prava kroz informiranje i podizanje svijesti i značaja i važnosti dječijih prava;
- Nužno raditi na ujednačavanju ostvarivanja prava djece u BiH, kroz koordinisane aktivnosti Ministarstva civilnih poslova BiH i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, entitetskih i kantonalni resornih ministarstava, Vlade Brčko Distrikta BiH, uz korištenje pomoći međunarodnih organizacija i nevladinih organizacija u BiH, te aktivno angažovanje Vijeća za djecu BiH;
- U cilju ujednačavanja prava djece na cijeloj teritoriji BiH, osnovati o javni fond za ostvarivanje dječijih prava u Federaciji BiH, s obzirom da se ova prava već ostvaruju u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu BiH; Dječiji dodatak obezbijediti za svu djecu koja ispunjavaju uslove za ovu vrstu socijalne pomoći i nastojati u što većoj mjeri izjednačiti iznose novčanih davanja i pomoći namijenjene djeci na teritoriji čitave BiH, kao i budžete namijenjene aktivnostima koje imaju za cilj zaštitu djece u lokalnim zajednicama.

NAJBOLJI INTERESI DJETETA (ČLAN 3)

U BiH je i dalje prisutan problem u primjeni principa najboljeg interesa djeteta, zbog nedovoljnog njegovog razumijevanja, posebno ukoliko je pravo djeteta vezano s pravima roditelja, zbog stajališta da samo roditelji mogu procijeniti najbolji interes djeteta. U postupcima istraživanja Institucije ombudsmena, cijeneći argumente nadležnih socijalnih službi ili drugih upravnih organa,

veoma često se konstatuju kršenja prava djeteta, u smislu da nisu učinjeni dovoljni napori i preduzete adekvatne, stručne mjere da se utvrdi najbolji interes djeteta.

Npr. ostvarivanje prava iz socijalne, dječije i porodične zaštite u nadležnosti su entiteta i veoma često se dešava da postoji sukob nadležnosti između dva centra za socijalni rad sa sjedištima u različitim entitetima. Do sukoba nadležnosti u praksi dolazi veoma često, s obzirom da ostvarivanje prava podrazumijeva i određena plaćanja, a stranke/klijenti, prvenstveno djeca, često mijenjaju mjesta prebivališta/boravišta prelazeći iz jedan entitet u drugi, a u skladu sa pozitivnim propisima ne postoji nadležni organ koji bi sukob riješio, a što je posebno izraženo u slučajevima povratka interno raseljenih osoba Ombudsmeni su zahtijevali od državnog ministarstva koje ima koordinirajuću ulogu da sa entitetskim i kantonalnim ministarstava preduzmu odgovarajuće mjere kako bi se dugogodišnji problem napokon riješio, a imajuću prije svega u vidu najbolji interes djece i odredbe Konvencije.

PREPORUKE

- Potrebno je da država i dalje preduzima napore da se u zakonodavstvo BiH ugradi princip najboljeg interesa djeteta i osiguraju mehanizmi kojima će biti garantovana efikasna primjena ovog principa, što u praksi podrazumijeva visok nivo svijesti i znanja profesionalnog osoblja koje donosi odluke o pravima djece, ali i osiguranje odgovarajućih finansijskih resursa za provođenje tih odluka;
- Osigurati edukaciju profesionalaca u svim službama sistema odgovornim za zaštitu interesa djece o osnovnim principima Konvencije o pravima djeteta i praktičnoj primjeni istih u kontekstu bosanskohercegovačkog sistema zaštite dječijih prava;
- Posebnu pažnju posvetiti senzibilizaciji i edukaciji medija za zaštitu interesa djece prilikom izvještavanja o djeci, izradom adekvatnih kodeksa, uz saradnju sa vladinim i nevladinim organizacijama u oblasti medija

PRAVO NA ŽIVOT, OPSTANAK I RAZVOJ (ČLAN 6)

U BiH najčešće se pojavljuju problemi kada roditelji iz različitih razloga i okolnosti nisu u mogućnosti da adekvatno brinu o svojoj djeci i kada brigu o djeci preuzima država. Veoma često centri za socijalni rad ili druge ustanove nemaju kapaciteta i znanja da odgovore na svakodnevne izazove i probleme u porodici, a posebno je problem nepostojanja adekvatnih programa u cilju edukacije i sticanja znanja o zdravom roditeljstvu i što se u dovoljnoj mjeri ne osnažuje porodica. Tako npr. kad se dijete smjesti u ustanovu za djecu bez roditeljskog staranja, malo se radi sa porodicom u cilju osnaživanja roditeljskih kapaciteta i vraćanja djeteta u porodicu. Tek se u skorije vrijeme počelo govoriti o značaju preduzimanja preventivnih mjera na osnaživanju porodica kako bi se spriječilo da djeca ostaju bez adekvatnog roditeljskog staranja. Poražavajuća je činjenica da se djeca smještaju u ustanovu iz razloga kao što su siromaštvo ili stanje socijalne potrebe. Entiteti u BiH imaju strateške dokumente u oblasti zaštita djece bez roditeljskog staranja. Nažalost, Ombudsmeni cijene da postoji znatan broj djece koja se nalaze u institucionalnom smještaju u BiH

samo zbog siromaštvo u porodici. Ombudsmeni cijene da siromaštvo nikako ne bi smjelo biti razlog da se dijete smjesti u ustanovu, a postoji i zabrinutost da će u bliskoj budućnosti samo razvijenije općine i gradovi eventualno razviti odgovarajuće mehanizme kako bi se poboljšao položaj djece bez adekvatnog roditeljskog staranja i spriječio odlazak djeteta iz porodice. U svakom slučaju, Ombudsmeni smatraju da vlast treba da jača kapacitete nadležnih centara za socijalni rad kako bi u svojim lokalnim jedinicama radili na osnaživanju porodice, kroz izradu i implementaciju različitih programa jačanja porodica usmjerenih posebno prema djeci, koja su pod rizikom da izgube staranja svojih porodica, kako bi im se omogućilo da nastave živjeti sa svojim roditeljima, u porodici, jer biološka porodica najbolja je za odrastanje djeteta.

PREPORUKA

- u što većoj mjeri omogućiti i podržati ostvarivanje ciljeva iz postojećih strateških dokumenata koja se tiču ostvarivanja dječijih prava, a istovremeno obezbijediti monitoring/praćenje/ istih;
- omogućiti nadležnim službama da u svojim lokalnim zajednicama provode edukacije za mlade bračne parove o planiranju porodice, odgovornom roditeljstvu (bračna i porodična savjetovaništa i sl.) i istovremeno jačati preventivno djelovanje nadležnih u cilju otkrivanja djece koja odrastaju u riziku od gubitka roditeljskog staranja i uopće jačati porodicu;
- nadležne vlasti entiteta i kantona, te Brčko Distrikt trebaju preduzeti dodatne mjere u cilju osiguranja da djeca žive u porodici;

PRAVO NA PARTICIPACIJU (ČLAN 12)

Institucija ombudsmena izvršila je empirijsku analizu primjene principa participacije djece u školskom ambijentu. Rezultati dobijeni analizom prezentovani su i sastavni su dio Specijalnog izvještaja o participaciji djece i odraslih u interesu djece u školama. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da djeca u školama nisu u dovoljnoj mjeri upoznata sa svojim predstavnicima u Savjetu/Vijeću učenika škole, da se izbor predstavnika ne odvija uvijek uz saglasnost djece, već to za njih rade odrasli, da programe i planove rada Vijeća učenika najčešće kreira nastavno osoblje koje koordinira rad ovog tijela, te da se djeca se minimalno ili nikako ne uključuju.

Rezultati drugog empirijskog istraživanja Ombudsmena BiH, o stepenu informisanosti djece o dječijim pravima, najčešćim oblicima kršenja dječijih prava i mehanizmima ostvarivanja dječijih prava pokazali su da djeca smatraju da se najčešće narušava upravo pravo da se čuje njihovo mišljenje i da se pitaju kod donošenja važnih odluka u porodici i školi.

Specijalni izvještaj ombudsmena o pravu na predškolsko obrazovanje koje će Institucija ombudsmena prezentirati na Međunarodni dan djeteta ukazuje da veliki broj djece je izvan sistema ovog vida obrazovanja. Posebno je zabrinjavajuće da iako je zakonom propisano kao obavezno da svako dijete u godini pred polazak u školu mora proći predškolsko obrazovanje to se u praksi nerealizira. Prisutno je različito tretiranje djece u pogledu predškolskog obrazovanja u ruralnim i urbanim sredinama.

PREPORUKE

- dodatno jačati napore kroz odgovarajuće nastavne planove kako bi se obezbijedila što bolja informisanost djece i nastavnog osoblja o ulozi Vijeća učenika u procesu odlučivanja djece u interesu djece u školi, te senzibilisati i djecu i odrasle za uvažavanje i saradnju sa ovim učeničkim tijelom;
- Kreiranjem različitih programa i radionica u što većoj mjeri motivisati djecu da se aktivno uključe u kreiranje planova i programa Vijeća učenika, stvoriti preduslove, prvenstveno materijalne, u školi (prostoriju za rad, osnovni materijal i sl.) za rad predstavnika djece u Savjetu/Vijeću učenika i podsticati saradnju Vijeća učenika, Vijeća roditelja i predstavnika lokalne zajednice i nevladinog sektora kroz partnerstvo u aktivnostima u interesu djece
- Nadležna ministarstva iz oblasti obrazovanja trebaju u što većoj mjeri obezbijediti da u radu škole sudjeluje Vijeće učenika;
- Nadležni obrazovni organi u BiH moraju osigurati primjenu zakona vezano za uživanje prava na predškolsko obrazovanje, posebno pred polazak u školu.

4. GRAĐANSKA PRAVA I SLOBODE

PRAVO NA IME I DRŽAVLJANSTVO (ČLAN 7 i ČLAN 8)

Veliki broj romske djece u BiH nije upisan u MKR, ali i određen broj djece koja dolaze iz socijalno-ugroženih i siromašnih porodica. Ombudsmeni ukazuju u svojim izvještajima i preporukama vlastima u BiH na probleme koje za sobom povlači neregistrovanje rođenja djeteta. Npr. u jednoj preporuci Ombudsmeni su preporučili nadležnom organu unutrašnjih poslova da uz saglasnost Ministarstva civilnih poslova BiH, izvrše naknadni upis majke i njene dvoje djece u matične knjige rođenih. Naime, tokom postupka istraživanja ustanovljeno je da se majka sa djecom nalazi u ustanovi od polovine 2009. godine, a nemaju apsolutno nikakve lične dokumente i do danas nisu upisani u matične knjige državljana BiH, a problem je nastao kada, prilikom upisa u školu, jedno dijete nije imalo potrebnih dokumenata za upis. Preporuka Ombudsmena je u ovom slučaju ispoštovana u potpunosti.

PREPORUKE

- Pomoći rad nevladinih romskih i ostalih organizacija, posebno u onim sredinama u kojima živi velik broj stanovnika romske nacionalnosti, kako bi se formirali mobilne timove koji bi periodično kontrolisali i vršili upis novorođene djece u MKR;
- Jačati kapacitete nadležnih centara za socijalni i rad i drugih ustanova (bolnice, domovi zdravlja, centri za mentalno zdravlje) kako bi se roditelji upoznali sa obavezom prijavljivanja i registracije rođene djece i da se u što većoj mjeri, u administrativno-tehničkom smislu, nakon isteka roka za ispunjavanje roditeljske obaveze, uprostiti naknadni upis djece ili

odraslih, kao i da se jasno definiše pitanje odgovornosti roditelja u slučaju neprijavlivanja/neregistracije djeteta

PRAVO NA SLOBODU UDRUŽIVANJA (ČLAN 15)

Ombudsmeni cijene da u BiH postoji zadovoljavajući pravni i zakonodavni okvir koji propisuje postupke i načine ostvarivanje ovog prava, ali da je potrebno da i vladin i nevladin sektor pojačaju napore kako bi se djeca podstakla i motivisala na udruživanja.

PREPORUKA

- Država treba da pojača napore kako bi se, kroz već postojeće ili nove odgovarajuće programe i edukacije u saradnji sa nevladinim organizacijama, međunarodnim organizacijama i Odjelom za praćenje dječijih prava, djeca u što većoj mjeri podsticala na udruživanje i na uključivanje u rad udruženja.

PRAVO DJETETA NA ZAŠTITU PRIVATNOSTI (ČLAN 16)

Institucija ombudsmena je vršila monitoring pisanja šest dnevnih novina i četiri magazina koji redovno izlaze u BiH, koji je trajao dva mjeseca (juli/avgust 2009. godine). Nametnuo se zaključak da štampani mediji u BiH, dnevne novine i magazini, nisu senzibilisani za prava djeteta, jer je uočeno da su događaji i teme vezane za djecu najčešće plasirani kroz vijesti ili štire izvještaje, bez analize posljedica i većeg broja relevantnih sagovornika. Nerijetko se, nažalost, u novinskim člancima otkriva identitet djeteta i objavljuju drugi podaci koji ga opisuju, svrstavaju ili obilježavaju, čime se zadire u dječiji privatni život, porodicu, dom, napada ugled i čast djeteta. U BiH postoji Vijeće za štampu, kao i Etički kodeks za novinare, Zakon o zaštiti ličnih podataka, sve na državnom nivou, ali Ombudsmeni su mišljenja da manjkavosti u zakonodavnom okviru neosiguravaju efikasnu zaštitu djece u medijima, te da treba naglasak biti na sankcionisanju svih slučajeva zloupotrebe prava i interese djece.

PREPORUKA

- Stvoriti odgovarajući pravni i zakonodavni okvir u slučajevima izvještavanja o djeci i u slučajevima kada se u oglašavanju i reklamiranju pojavljuju djeca, bez obzira da li se radi o učinocima krivičnih djela ili o žrtvama krivičnih djela ili drugih oblika zlostavljanja, kako bi se obezbijedio veći stepen zaštite njihovih prava na privatnost i sankcionisalo ponašanje i postupanje medija na štetu djece.

PRAVO NA PRISTUP ODGOVARAJUĆIM INFORMACIJAMA (ČLAN 17)

Ostvarivanje ovog prava, po mišljenju Ombudsmena, jedan je od preduslova za ostvarivanje prava na participaciju i izražavanje mišljenja, prava na slobodu udruživanja (član 13) i slobodu

misli, savjesti i vjeroispovjesti, a sve opet radi ostvarivanja jednog od četiri osnovna principa Konvencije - participacija djece i poštivanje njihovih stavova, o čemu je već bilo govora u ovom izvještaju.

Aktivnosti preduzete u cilju promovisanja prava djece, od strane Odjela za praćenje prava djece, od kojih su značajna istraživanja o pravima djece, edukacije u školama, izrada specijalnih izvještaja, učešće na stručnim skupovima na kojima se raspravljalo o pravima djece i sl, upravo su imale za cilj da se djeca upoznaju sa svojim pravima i da ovu instituciju prepoznaju kao jedan od mehanizama djelovanja u cilju ostvarivanja i zaštite dječijih prava..

Preporuke za član 12. Konvencije o pravima djeteta su implikantne na član 17.

PRAVO NA ZAŠTITU OD MUČENJA ILI DRUGIH OKRUTNIH, NELJUDSKIH ILI PONIŽAVAJUĆIH POSTUPAKA I KAŽNJAVANJA (ČLAN 37a)

Polazeći od postupanja i intervencija Ombudsmena, kao jedan negativan primjer iz prakse ističemo slučaj o tome koliko su djevojčice u jednoj ruralnoj sredini trpile ponižavajuće fizičko i psihičko nasilje od strane oca i maćehe. Ombudsmeni su od nadležnih na lokalnom nivou zahtijevali brzu reakciju i preduzimanje konkretnih i neophodnih radnji. Ombudsmeni, nažalost, ovaj slučaj ističu kao negativan primjer koji ukazuje koliko su svi mehanizmi zaštite dječijih prava u jednoj lokalnoj zajednici "zakazali" i da se u konkretnom slučaju isključivo organi bave posljedicom, iako je nasilje trajalo duži period.

Prema krivičnim zakonima u BiH, maloljetnim počiniocima kaznenih djela mogu se primijeniti odgojne preporuke, novčana kazna, odgojne mjere, a izuzetno i maloljetnički zatvor (zavisno od navršenih godina život). Kazna maloljetničkog zatvora se izvršava u zatvorenim, poluotvorenim ili otvorenim ustanovama za izdržavanje kazne, odnosno u posebnim kaznenopopravnim ustanovama za maloljetnike. Takođe, zakoni o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i dr. mjera u BiH nalažu obavezu odvojenog smještaja maloljetnih od punoljetnih lica, gdje mogu ostati najduže do 25. godine života. Međutim, pojava nesistemske pristupa uređivanju oblasti izvršenja krivičnih sankcija je prisutna u visokom stepenu, što ima za posljedicu smještanje različitih kategorija osuđenih i pritvorenih lica sa maloljetnicima.

Dugogodišnji problem izvršenja maloljetničkog zatvora u Republici Srpskoj je konačno riješen uspostavljenjem Odjeljenja za izvršenje kazne maloljetničkog zatvora u sklopu KPZ Kula. U Banjaluci postoji Odgojno-popravni dom u kojem borave maloljetnici kojima je omogućeno da nastave školovanje, jer ih većina nema završenu osnovnu ili srednju školu. Na području Tuzlanskog kantona u aprilu 2010. godine otvoren je Disciplinski centar za maloljetnike Tuzlanskog kantona, prvi ove vrste u BiH, koji je osnovala Vlada TK, a predviđen je za smještaj maloljetnih delinkvenata koji prvi ili drugi put počine lakše krivično djelo.

Ombudsmeni veoma često intervenišu u situacijama zaštite djeteta od fizičkog i psihičkog zlostavljanja, ali napominjemo da zakonodavstvo u BiH ne zabranjuje eksplicitno fizičko kažnjavanje.

Potrebno je istaknuti i da država BiH ima obavezu uspostavljanja nacionalnog preventivnog mehanizma (NPM) u skladu sa odredbama Opcionog protokola uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka. Do kraja 2011. godine BiH ima obavezu da donese konačnu odluku o najefikasnijem modelu uspostavljanja NPM, a jedan od prijedloga jeste da to bude Institucija ombudsmena, sa nevladinim sektorom.

PREPORUKE

- Donijeti i usvojiti Strategiju za borbu protiv nasilja nad djecom za period od 2011-2014 godine i obezbijediti sve potrebne uslove za implementaciju strateških ciljeva i zadataka
- Potrebno obezbijediti monitoring nad implementacijom svih strateških dokumenata u BiH, koji se tiču ostvarivanja dječijih prava, sa posebnim akcentom na neophodnost saradnje nevladinih organizacija i državnih organa u obavljanju takvih monitoringa i sačinjavanju zaključnih razmatranja, zamjerki i sl;

5. PORODIČNO OKRUŽENJE I ALTERNATIVNA BRIGA

PRAVA, ODGOVORNOSTI I OBAVEZE RODITELJA (ČLANOVI 5, 18-stav 1 i 2)

Porodični zakoni u BiH uređuju i obavezuju oba roditelja na ravnopravno i sporazumno obavljanje roditeljskih prava i obaveza. Razlike postoje, kao što su npr. prava roditelja prema zakonodavstvu o radu na primjeru dužine trajanja porodiljskog odsustva za majke koje rode treće dijete, gdje je u Zakonu o radu RS predviđen porodiljski dopust od 18 mjeseci, a u FBiH 12 mjeseci, te mogućnost korištenja roditeljskog odsustva nakon rođenja djeteta za očeve i slično.

PREPORUKE

- Preduzeti mjere u cilju harmoniziranja zakonodavstva u BiH koje uređuje pitanje prava, obaveza i odgovornosti roditelja, kao i drugog relevantnog zakonodavstva.

ODVAJANJE DJETETA OD RODITELJA (ČLAN 9)

Tokom 2010. godine Institucija ombudsmena sprovela je istraživanje koje se odnosi na stanje prava djece u ustanovama za smještaj djece bez roditeljskog staranja, ustanovama za djecu društveno neprihvatljivog ponašanja i dio ustanova za djecu sa poteškoćama u razvoju. Istraživanjem je obuhvaćeno oko 2000 djece uzrasta od nekoliko dana do 18 godina, u 33 ustanove. Utvrđena su kršenja osnovnih prava ove djece, a uzroci su: nesigurno financiranje ustanova, nepostojanje nadzora na ustanovama, ograničen pristup zdravstvenoj zaštiti, rijetka komunikacija s biološkom porodicom i srodnicima, velike institucije su neprilagođene potrebama i pravima djece, da djeca dugo borave u njima, neadekvatne lokacije ustanova za smještaj djece, nedovoljan broj stručnog kadra za rad sa djecom itd.

U BiH je još uvijek najpristuniji i najzastupljeniji oblik institucionalnog smještaja djece, iako stručnjaci iz oblasti socijalne i dječije zaštite cijene da treba raditi na transformaciji velikih ustanova, još uvijek su takve ustanove realnost u BiH.

PREPORUKE

- Potrebno je intenzivnije sprovoditi transformaciju institucija za djecu bez roditeljskog staranja i donijeti Akcioni plan za transformaciju institucija za djecu bez roditeljskog staranja i uopće u većoj mjeri pristupiti realizaciji mjera utvrđenih dokumentom „Zaštita djece roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u BiH 2006-2016“
- Entiteti u BiH, radi implementacije strateških dokumenata, trebaju donijeti jasno definisane akcione planove u oblasti zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodice pod rizikom od razdvajanja
- I dalje osnaživati hraniteljstvo.

Preporuke za član 6. Konvencije o pravima djeteta su implikantne na član 9.

SPAJANJE PORODICE (ČLAN 10)

U Odjelu su evidentirana su obraćanja roditelja djece zbog toga što ne kontaktiraju sa djetetom koja sa drugim roditeljem žive u inostranstvu. U svim takvim pojedinačnim slučajevima, upoznajemo stranke o svim pravnim aspektima pomoći i pružamo pravne savjete u vezi sa postupkom kod nadležnih organa. Najveći broj žalbi u Odjelu se upravo odnosi na nemogućnost kontakata djeteta sa jednim od roditelja ili drugim članovima uže porodice. Roditelji djece vrlo često cijene da su njihova roditeljska prava narušena od strane centara za socijalni rad, jer smatraju da nisu pravilno utvrdili najbolji interes djeteta. Roditeljima se nastoji pojasniti da je uloga centara za socijalni rad, kao organa starateljstva, od najvećeg značaja. Potpuno je jasno da je na roditeljima odgovornost za njihovu sopstvenu djecu, ali i država je u obavezi da stvori zakonodavne i druge preduslove da bi se roditeljima pomoglo u ostvarivanju njihovih i prava i obaveza, prije svega onih koji se tiču djece. Od formiranja Odjela do danas donijeto je niz preporuka upućenih centrima u smislu da je potrebno preduzeti mnogo više da bi se u konkretnim slučajevima ostvarila različita prava djece. Veoma česta pojava da se ne postupa u skladu sa odlukama centara za socijalni rad, a postojeći mehanizmi za izvršavanje odluka nisu dovoljni ili ih uopće stranke i nadležni u centrima ne koriste kako bi se postupalo u skladu sa odlukama (ne dolazi do novčanog sankcionisanja u skladu sa zakonom, niti se zahtjeva asistencija policije ili se ne obavještava resorno ministarstvo i slično).

PREPORUKE

- Nadležni organi vlasti treba da, putem centara za socijalni rad, omoguće i obezbijede adekvatne mehanizme kako bi se u što većoj mjeri održavali i u kontinuitetu podsticali i održavali kontakti i emocionalne veze djece bez adekvatnog roditeljskog staranja sa

roditeljima, odnosno djece bez roditeljskog staranja sa srođnicima i sredinom iz koje dolaze

- Potrebno je obezbijediti efikasnije sankcionisanje nepostupanja po rješenjima i aktima centara za socijalni rad, posebno u slučajevima kada jedan roditelj onemogućava drugom roditelju i njegovim srođnicima da viđaju dijete i s njim održavaju kontakt ili u ostvarivanju nekih drugih prava

NEZAKONITO PREBACIVANJE I ZADRŽAVANJE (ČLAN 11)

Konvencija o građanskopravnom aspektu otmice djece ima za cilj da osigura hitan povratak djece nezakonito odvedene ili zadržane u nekoj državi ugovornici i da se pravo na staranje i viđanje sa djetetom po zakonu jedne od država ugovornica poštuje u drugoj državi. Država sama određuje centralni izvršni organ koji u punom kapacitetu provodi odredbe ove konvencije. U BiH je to Ministarstvo pravde BiH, koje saraduje na unutrašnjem planu sa entitetskim ministarstvima pravde i Pravosudnom komisijom Brčko Distrikta BiH. Zakonodavstvo BiH u više zakona na isti način uređuje sankcionisanje otmice djeteta, što je dovoljno strog pravni mehanizam koji bi trebalo preventivno da djeluje na sprečavanje otmice djece.

ZAŠTITA OD ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA (ČLAN 19)

Prema mišljenju Ombudsmena, u oba entiteta i Brčko Distrikt BiH preduzet je niz zakonskih mjera i donijeto niz zakona koji imaju za cilj unapređenje zaštite djece od porodičnog nasilja i zlostavljanja uopće. Već je pomenuto da u BiH nije izričito zabranjeno fizičko kažnjavanje djece u porodici i ustanovama, ali s druge strane, relevantne nevladine organizacije u saradnji sa međunarodnim organizacijama uradili su i još uvijek rade na ojačavanju kampanje podizanje svijesti i edukacije sa ciljem sprječavanja i eliminacije nasilja nad djecom i promocije nezavisnih, nenasilnih oblika discipline i poštivanje dječijeg mišljenja, istovremeno radeći na podizanju svijesti o negativnim posljedicama fizičkog kažnjavanja.

U BiH ne postoje tzv. rehabilitacioni ili slični centri za djecu žrtve fizičkog ili seksualnog zlostavljanja. Međutim, poseban značaj u BiH imaju tzv. SIGURNE KUĆE u kojima se žrtvama nasilja (najčešće ženama sa djecom) pružaju direktna fizička zaštita, psihosocijalna podrška, terapijski i savjetodavni tretman, pravna zaštita i savjeti, osposobljavanje žrtava za ekonomsku nezavisnost itd. Sigurne kuće su BiH su osnovale različite nevladine organizacije, a postoji ih 9 (devet) na teritoriji BiH. Kod sigurnih kuća uvijek je sporno finansiranje, jer to pitanje nije normativno uređeno. Naime, najčešće je praksa da se sredstva za finansiranje sigurnih kuća osiguravaju i iz budžeta lokalnih zajednica (gradova, općina) i budžeta kantona, odnosno entiteta. Pored toga, nevladine organizacije apliciraju na različite projekte i osiguravaju sredstva i iz međunarodnih projekata i donacija. Po ocjeni Ombudsmena, sigurne kuće u BiH zbilja relevantan pokazatelj da nevladin sektor zbilja može mnogo uraditi na promociji i zaštiti prava djece i žena.

Institucija ombudsmena se bavila problemom vršnjačkog nasilja i u cilju postizanja jednakog tretmana djece u Bosni i Hercegovini, Ombudsmeni su izdali preporuku nadležnim

organima u Federaciji BiH i Brčko Distriktu BiH da preduzme sve neophodne mjere i aktivnosti da se osigura da se disciplina u školi sprovodi na način primjeren ljudskom dostojanstvu djeteta uključujući i pravno definisanje postupanje u slučajevima vršnjačkog nasilja. Naime, u Republici Srpskoj je 2008. godine donesen dokument (Protokol) koji definiše postupanje nadležnih u slučajevima vršnjačkog nasilja u školama, dok u Federaciji BiH i Brčko Distriktu ovo pitanje nije uopće definisano.

PREPORUKE

- Izričito zabraniti fizičko kažnjavanje djece u BiH, te i dalje raditi na podizanju svijesti o negativnim posljedicama fizičkog kažnjavanja;
- Kroz jačanje kapaciteta centara za socijalni rad i stručno usavršavanje radnika centara, iste ohrabriti na korištenje svih postojećih zakonskih mehanizama da se djeca u različitim situacijama zaštite od zlostavljanja i zanemarivanja (institut oduzimanja roditeljskog prava ili drugih zaštitnih mjera u skladu sa zakonima o zaštiti od nasilja u porodici i sl)

ZAŠTITA DJECE BEZ RODITELJA (ČLAN 20) I USVOJENJE (ČLAN 21)

Porodičnim zakonima u BiH uređuju se pitanja porodice i odnosa u njoj, a posebno odnos roditelja i djece, usvojenje, starateljstvo za djecu bez roditeljskog staranja i postupci nadležnih organa u vezi s tim odnosima. Iako se u svim segmentima posebno naglašava kriterij zaštite najboljeg interesa djeteta, neke odredbe postojećih zakona se ne primjenjuju u praksi.

Ograničenje kod usvajanja djece diktiraju relevantni zakoni: postoje prepreke za usvajanje djece od strane lica iz drugog entiteta (Porodičnim zakonom RS-a predviđa da samo državljanin RS-a može biti usvojitelj), prepreke u odnosu na uzrast djeteta (djeca starija od 10 godina u FBiH, odnosno od 5 godina u RS nemaju pravo na potpuno usvojenje, iako većina usvojitelja preferira ovaj oblik), nedovoljno korištenje mogućnosti oduzimanja roditeljskog prava u slučajevima gdje je prisutno zanemarivanje djece itd. Nedostatak jedinstvene baze podataka i saradnje između centara za socijalni rad na svim nivoima u državi također utiču da mali broj djece ide na usvajanje. Veoma rijetko se usvajaju romska djeca i djeca sa smetnjama u razvoju od strane građana BiH, zbog čega su ove grupacije dodatno diskriminisane.

Ombudsmeni su stanovišta da bi predstavnici centara za socijalni rad u BiH trebali intenzivirati posjete i uopće posvetiti više pažnje i brige djeci u ustanovama. Kao nosioci socijalne zaštite u općinama/gradovima, država je dužna su da djeci u ustanovama obezbijedi i omogući ostvarivanje brojnih prava iz socijalne i dječije zaštite, a što podrazumijeva mnogobrojne aktivnosti, kao i vremena, finansijska sredstva, volje itd. Međutim, za posjetu djeci u ustanovama smatramo da je potrebno samo malo više dobre volje predstavnika centara za socijalni rad, jer činjenica je da nakon smještaja djeteta u ustanovu i završetka formalno-pravnog postupka oko određivanja staratelja, plaćanja smještaja i slično, vrlo često se dešava da dijete biva zaboravljeno.

Ombudsmeni napominju da BiH nije potpisala Hašku konvenciju o zaštiti djece i saradnji u oblasti međudržavnog usvajanja iz 1993. godine, iako se u vladinom izvještaju navodi da država razmatra mogućnost pristupanja ovoj konvenciji.

PREPORUKE

- Nadležni organi treba da urgentno sačine bazu podataka djece koja čekaju na usvojenje i podnesenih zahtjeva za usvojenje, kako bi se eliminisala svaka mogućnost da zbog administrativnih procedura neko dijete ostane uskraćeno za život u porodici i da se spriječi zloupotreba nepoštivanjem procedura za usvojenje
- Potrebno je preduzeti mjere na harmonizaciji zakonodavstva u pogledu gornje starosne granice djeteta za usvojenje i pristupiti/potpisati Hašku konvenciju o zaštiti djece i saradnji u oblasti međudržavnog usvajanja

PERIODIČNA PROVJERA SMJEŠTAJA (ČLAN 25)

Finansiranje ustanova socijalne zaštite u FBiH nije uređeno Zakonom o preuzimanju prava i obaveza osnivača nad ustanovama socijalne zaštite u FBiH, što predstavlja veliki problem za ustanove. U FBiH, Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom, organ koji donosi odluku o smještaju djeteta u drugu porodicu ili ustanovu, vrši i nadzor nad tom porodicom, odnosno tretmanom djeteta u toj ustanovi.

Zakon o socijalnoj zaštiti RS propisuje obavezu nadzora Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite nad stručnim radom ustanova za smještaj djece, a koji nadzor je uređen odgovarajućim podzakonskim aktima.

Zakon o socijalnoj zaštiti BD BiH uređuje da nadzor nad radom ustanova koje pružaju socijalnu zaštitu vrši Odjel za zdravstvo, javnu sigurnost i ostale usluge Vlade BD BiH.

Obilaskom ustanova koje pružaju smještaj za djecu različitih kategorija, tokom 2010. godine, Ombudsmeni su došli do zaključka da je nadzor nad smještanjem djece kao i uslovima u kojima žive, neadekvatan i nedovoljan. Veliki problem predstavljaju ustanove koje su registrovane kao humanitarne organizacije, te kao udruženja, obzirom da one zakonski ne podliježu nadzoru od strane nadležnih institucija. Ombudsmeni su mišljenja da je potrebno preduzeti dodatne napore kako bi se vršili sistematične periodične provjere smještaja, a posebno bi bilo značajno obezbijediti nezavisno praćenje/monitoring nad radom svih ustanova u kojima su smještena djeca. Ukoliko bi država ojačala kapacitete Odjela za praćenje prava pri Instituciji ombudsmena, sa aspekta zaštite dječijih prava, bilo bi veoma prihvatljivo i opravdano da taj monitoring rade Ombudsmeni, odnosno Odjel.²

² Specijalni izvještaj o pravima djece smještenim u institucije je dostupan na web stranici Institucije: www.ombudsmen.gov.ba

PREPORUKE

- Sačiniti informaciju o realizaciji mjera utvrđenih dokumentom “Zaštita djece bez roditeljskog staranja i porodice pod rizikom od razdvajanja u BiH 2006-2016“ sa posebnim fokusom na donošenje Akcionog plana za transformaciju institucija za djecu bez roditeljskog staranja i uspostavljanje minimuma socijalnih usluga predviđenim kao kratkoročni zadatak
- Kroz odgovarajuću zakonodavnu reformu osigurati da prava i obaveza osnivača ustanova budu jasno definisana kao prava korisnika, cijeneći sugestije i mišljenja predstavnika centara za socijalni rad po čijim odlukama se najčešće djeca i smještaju u ustanove
- Obezbijediti nezavisnu provjeru smještaja.

6. ZDRAVSTVENA I SOCIJALNA ZAŠTITA

DJECA SA POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU (ČLAN 23)

Djeca s poteškoćama su često izolovana a što se može staviti u direktni odnos sa slabim kvalitetom i kvantitetom usluga podrške. Ovo dalje ima negativan uticaj na ionako ranjivo psihosocijalno stanje. Prevazilaženje diskriminacije i segregacije je jedan od osnovnih razloga za inkluzivno obrazovanje danas. Rješavanje ovog problema zahtjeva interdisciplinarnan pristup. Ovo pitanje nije samo problem zdravstvenog sektora koji je zadužen za prevenciju i tretman, nego je ujedno i problem socijalnog sektora, obrazovanja, cjeloživotnog učenja i profesionalnog osposobljavanja.

Predmeti kršenja prava djece koji su u Odjelu za praćenje prava djece pri Instituciji ombudsmena BiH registrirani, jasni su pokazatelji da je ostvarivanje dječjih prava najčešće uslovljeno općim siromaštvom, nezaposlenošću, političkim uređenjem, neobrazovanošću, odsustvom statističkih podataka, adekvatnih razvojnih strategija, ali i činjenicom da djeca nisu prioritet Institucija ombudsmena je izvršila procjenu stanja prava djece sa posebnim potrebama, što je rezultiralo Specijalnim izvještajem o stanju prava djece sa poteškoćama u psiho-fizičkom razvoju. Najveći problemi proizašli iz Specijalnog izvještaja su problemi inkluzije u praksi, proces kategorizacije/razvrstavanja, te problemi sa kojima se susreću djeca u autističnom spektru.

PREPORUKE

- Preduzeti napore na podizanju svijesti stručne i šire javnosti o pravima i potrebama djece sa posebnim potrebama u cilju smanjivanja predrasuda;
- Omogućiti edukaciju i psihosocijalnu pomoć roditelja putem osnivanja savjetovališta za roditelje, kako bi se u što ranijoj fazi mogli dobiti adekvatnu stručnu pomoć, upute i smjernice za brigu i socijalizaciju djece;
- Proces kategorizacije/razvrstavanja djece sa posebnim potrebama/smetnjama u psihofizičkom razvoju urediti na način da bude jedinstven na teritoriji čitave BiH, odnosno

omogućiti da se standardizuju instrumenti i postupci opservacije i procjene djetetovih sposobnosti;

- Ojačati kapacitete stručnjaka u komisijama za kategorizaciju/razvrstavanje i tako omogućiti da proces kategorizacije bude u pravom smislu multidisciplinaran;
- Omogućiti da osnovne i srednje škole budu što pristupačnije za djecu sa psihofizičkim razvojnim oštećenjima, te da u tom cilju izvrše adaptaciju ulaza u škole (postave rampe za invalide prema postojećim propisima uz uvažavanje definisanih standarda), toaleta, holova i prostora u kojima se odvija nastava, kao i da razmotre potrebe i mogućnosti ugradnje liftova za osobe koje imaju problema pri kretanju;
- Povećati broj mobilnih stručnih timova ili stalno angažovanih stručnjaka, koji će pružati podršku provođenju procesa inkluzije i koncentrisati se na kontinuiranu pomoć nastavnom osoblju u izradi i sprovođenju individualnih programa rada sa djecom.

ZDRAVLJE I SOCIJALNA ZAŠTITA (ČLAN 24)

Zakoni iz ove oblasti u BiH nisu usklađeni sa Konvencijom o pravima djeteta i drugim međunarodnim standardima i to je ključni problem, zbog čega je potrebno preduzeti mjere i na harmonizaciji propisa i usklađivanju sa Konvencijom. U RS pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu imaju djeca do navršениh 15. godina života, bez obzira da li su im roditelji osigurani ili ne, što znači da se indirektno djetetom tretira samo dijete do 15 godina. U Federaciji BiH, u praksi se često ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu vezuje za uplatu doprinosa od strane roditelja, što indirektno šalje poruku da ako roditelji nisu zdravstveno osigurani i djeca imaju problem u ostvarivanju ovog prava. Usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenom osiguranju u Federaciji BiH stanje je unaprijeđeno tako da je djeci omogućeno obavezno zdravstveno osiguranje i besplatna zdravstvena zaštita (zakon stupio na snagu 01.01.2009. godine), ali nažalost u nekim kantonima izostaje njegova primjena, s obzirom da nisu donijeli podzakonske akte i nisu planirali namjenski sredstva u budžetu. Nadležni organi vlasti u trebaju još mnogo toga da naprave kako bi se u oblasti zdravstvene i socijalne zaštite ispoštovala preporuke Komiteta i uskladili zakoni sa Konvencijom, a prvenstveno po pitanju zakonodavnog/normativnog okvira i postupanja, pri čemu Ombudsmeni naglašavaju da će ovom pitanju u budućem periodu posvetiti pažnju.

PREPORUKE

- Uskladiti zakonodavstvo iz oblasti zdravstvene i socijalne zaštite u BiH sa Konvencijom kako bi se omogućilo da djeca do navršениh 18. godina života imaju pristup besplatnoj zdravstvenoj zaštiti i besplatnom zdravstvenom osiguranja
- Obezbijediti primjenu Zakona o zdravstvenoj zaštiti u Federaciji BiH u svim kantonima
- Putem nadležnih institucija za zdravstvo inicirati provjeru, kontrolu i praćenje zdravlja trudnica i novorođene djece zbog sumnje iskazane od strane stručnjaka da se u poslijeratnom periodu u BiH rađa evidentno veći broj djece sa posebnim potrebama u odnosu na prijeratni period

- Stvoriti uslove za rad stomatoloških ordinacija specijalizovanih za djecu sa posebnim potrebama
- Obezbijediti efikasnije i brže dobijanje ortopedskih pomagala i pojednostaviti postupak kod nadležnih tijela
- Država bi morala omogućiti uspostavu mehanizama za rano otkrivanje i dijagnosticiranje djece u autističnom spektru, te preduzeti mjere kako bi se uspostavio i izgradio sistem identifikacije i monitoringa djece sa autizmom.

SOCIJALNA ZAŠTITA (ČLAN 26)

U oba entiteta rad u oblasti socijalne zaštite odvija se putem centara/službi socijalne zaštite na nivou lokalne zajednice. U Brčko Distriktu socijalna i dječija zaštita u nadležnosti je Pododjeljenja/Pododjela za socijalnu zaštitu Brčko Distrikta.

Brojni nivoi vlasti nadležni su za pitanja socijalne i zdravstvene zaštite, obrazovanja, fiskalne politike, uključujući državni nivo, dva entiteta, Brčko Distrikt, deset kantona i 137 općina sa više od 30 nadležnih ministarstava i institucija i sa preko 20 različitih zakona koji regulišu oblast dječije zaštite, što dovodi do različitog položaja i zaštite djece u BiH. Finansiranje oblika socijalne i dječje zaštite na nivou kantona u FBiH praćeno je ozbiljnim poteškoćama zbog nedostatnosti sredstava u budžetima kantona, koji prema ustavnom ustrojstvu imaju podijeljenu nadležnost sa FBiH za oblast socijalne zaštite, prema kojoj je nadležnost za provođenje socijalne i dječje zaštite, odnosno osiguranje sredstava, u isključivoj nadležnosti Kantona, odnosno općinskih organa.

PREPORUKE

- Harmonizovati prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite u BiH, bez obzira gdje dijete živi.

USTANOVE, KAPACITETI I SLUŽBE ZA ZAŠTITU I BRIGU O DJECI (ČLAN 18, stav 3)

U BiH postoji 114 centara za socijalni rad. Uvođenjem u praksu standarda i normativa stručnog socijalnog rada i usluga riješila bi se adekvatna kadrovska popunjenost u centrima za socijalni rad, standardizaciju usluga, harmonizaciju materijalnih davanja korisnicima na nivou entiteta/države, kao i uspostavljanje jedinstvene evidencije i praćenja korisnika. Prema sadašnjem stanju ova oblast je različito uređena i primjenjuju se različiti standardi. Tako je Republika Srpska donijela podzakonski propis, ali je evidentno da pojedini centri za socijalni rad zbog kadrovskih problema nisu u mogućnosti osigurati primjenu ovih propisa. U Republici Srpskoj su uspostavljeni normativi i standardi rada, kao i evidencija djece bez roditeljskog staranja koja uključuje i razloge odvajanja djeteta od roditelja.

PREPORUKE

- Jačati kapacitete centara za socijalni rad

- Insistirati na donošenju, odnosno provođenju jedinstvenih standarda i normativa u pogledu stručnog kadra i rada u centrima.

ŽIVOTNI STANDARD (ČLAN 27, stav 1-3)

Siromaštvo se smatra jednim od značajnijih uzroka kršenja dječijih prava u BiH. Siromaštvo dovodi do socijalne isključenosti djece, a to znači nedostupnost obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, nedovoljnoj afirmaciji potencijala djece, nemogućnosti zaposlenja njihovih roditelja što može da dovede i do transgeneracijskog siromaštva tj. reprodukcije siromaštva u okviru iste porodice.

U svakodnevnom radu po pojedinačnim žalbama veoma često ukazujemo nadležnim sudovima na hitnost postupanja u bračnim sporovima, kao i u izvršnim postupcima po pravosnažnim presudama, s obzirom da u BiH odluku, o dijelu doprinosa izdržavanja za dijete od strane roditelja sa kojim dijete ne živi, donosi sud, a što je veoma značajno za životni standard djeteta.

Kada je u pitanju implementacija 55. preporuke Komiteta koja se odnosi na standard života, Ombudsmeni smatraju da država treba da preduzme dodatne napore za pružanje podrške i materijalne pomoći porodicama koje žive u oskudici, kao i da izgrade programe namijenjene najsiromašnijim porodicama, kako bi se djeci osiguralo pravo na odgovarajući nivo životnog standarda.

PREPORUKA

- Kroz adekvatne programe, u sistemu socijalne zaštite, podržati porodice, uključujući i novčana, odnosno materijalna davanja.

7. OBRAZOVANJE, ODMOR, SLOBODNO VRIJEME I KULTURNE AKTIVNOSTI (ČLAN 28; ČLAN 29; ČLAN 31)

PREDŠKOLSKO OBRAZOVANJE I ODGOJ

Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju BiH uređuje predškolski odgoj i obrazovanje kao sastavni dio odgojno-obrazovnog sistema u BiH. Entiteti i Distrikt Brčko su imali obavezu da usklade svoje zakone o predškolstvu sa Okvirnim zakonom.

Zakoni o predškolstvu u RS u dijelu koji se odnosi na obavezno obrazovanje za djecu u godini pred polazak u školu nije usklađeno sa i sa Okvirnom zakonom koji to pravo propisuje u obligatornom vidu, dok je u Zakonu RS to pravo propisano kao fakultativno. Brčko Distrikt je u cijelosti uskladio svoj Zakon o predškolskom obrazovanju sa Okvirnim zakonom, što je slučaj i sa kantonima u FBiH koji su donijeli svoje zakonodavstvo o predškolskom obrazovanju. Nažalost, u FBiH još tri kantona nisu donijela zakon o predškolskom obrazovanju iako je to trebao biti završeno u periodu od 6 mjeseci nakon usvajanja Okvirnog zakona (2007 godina).. Dalje, programi

obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja bi trebali biti besplatni za svu djecu, no nažalost u praksi postoje brojni problemi u primjeni zakona, naročito kada je u pitanju zakonska odredba koja se odnosi na programe obaveznog predškolskog obrazovanja. Opravdanje za ovakvo stanje obrazovne vlasti vide u nedostatku finansijskih sredstava, prostora, stručnog osoblja i sl. Ovaj vid obrazovanja i odgoja nije jednako dostupan svoj djeci u BiH, posebno ne djeci u seoskim područjima i djeci čije su porodice socijalno marginalizovane i djeci sa posebnim potrebama.

Osoblje Odjela za praćenje prava djece, uz pomoć Save the Children Norway, pristupilo je izradi Analize stanja prava djece i njihove implementacije u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja i do kraja 2011. godine, nadležnim organima i široj društvenoj (stručnoj) javnosti biće dostavljen, odnosno prezentovan sveobuhvatni Specijalni izvještaj o pravima djece na predškolsko odgoj i obrazovanje.

PREPORUKE

- Pojačati napore kako bi se povećao obuhvat djece predškolskim odgojem i obrazovanjem;
- Inicirati preko odgovornih ministarstava da sve lokalne zajednice naprave Akcione planove za djecu sa ciljem većeg uključivanja u sistem predškolskog odgoja i obrazovanja
- Koristiti postojeće kapacitete u seoskim i prigradskim područjima (prilagođene prostorije u školama i mjesnim zajednicama, obučene kadrove), kako bi se omogućilo djeci iz seoskih, prigradskih područja da ostvare pravo na predškolski odgoj kroz program za djecu pred polazak u školu ako nisu obuhvaćena nekim oblikom predškolskog odgoja i obrazovanja
- Jačati odgojnu ulogu škola kroz stvaranje neophodnih preduslova za kontinuirano realizovanje dodatnih programa preventivnog, kulturno-umjetničkog, naučno-istraživačkog, sportskog (i drugog pedagoškog) rada sa djecom;

OSNOVNO I SREDNJE OBRAZOVANJE

Osnovno obrazovanje je, prema zakonu, besplatno i obavezno za svu djecu. Srednjoškolsko obrazovanje je svima dostupno, u skladu s postignutim uspjehom u osnovnoj školi, ličnim interesom i sposobnostima. Srednjoškolsko obrazovanje u javnim ustanovama besplatno je u skladu sa zakonom. Djeca i mladi s posebnim obrazovnim potrebama, po zakonu, stižu obrazovanje u redovnim školama i prema programima prilagođenim njihovim individualnim potrebama. Individualni program, treba da je prilagođen njihovim mogućnostima i sposobnostima, izrađuje se za svakog učenika, uz obavezno određivanje defektološkog i logopedskog statusa, a ako je nemoguće pružiti odgovarajuće obrazovanje u redovnim školama, djeca se obrazuju u specijalnim odgojno-obrazovnim ustanovama.

Materijalno stanje škola je veoma loše. Opremljenost škola je na niskom nivou i u mnogim školama se nisu izdvajala značajnija sredstva za ovu namjenu još od prije rata. U BiH postoji jedan broj škola koje nemaju fiskulturne sale, pa se nastava fizičkog odgoja odvija u neadekvatnim uslovima. U nekoliko takvih slučajeva, Ombudsmeni su uputili preporuke nadležnim organima.

Fenomen „dvije škole pod jednim krovom“ još uvijek je prisutan u BiH. Djeca su odvojena prema nacionalnom nastavnom programu i dolaze na nastavu u odvojenim smjenama. U školama se generalno malo pažnje posvećuje odgojnom radu sa djecom i nedovoljno je programa prevencije socijalno devijantnih oblika ponašanja djece, odnosno ne posvećuje se pažnja jačanju mentalnog zdravlja i zdravih stilova života u školama.

INKLUZIJA U OBRAZOVANJU

Usvajanjem Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH 2003. godine, škole su se otvorile za djecu koja imaju razvojnih psihofizičkih oštećenja koja mogu pratiti redovan nastavni proces. Međutim, stvaranje zakonskog okvira bila je samo polazna osnova za proces inkluzije. Iako je prošlo 7 godina još uvijek situacija u pogledu ostvarivanja prava djece sa posebnim potrebama nije svijetla. Mnogo toga što je zakonom predviđeno nije zaživjelo u praksi, a predrasude odraslih i djece bez razvojnih poteškoća su izražene, jer se nije sistemski djelovalo u pravcu njihove prevencije. Jedan od ključnih problema je nedovoljna profesionalna podrška nastavnom osoblju u školama. Većina škola nije imala organizovane vidove obuke iz inkluzivnog obrazovanja za nastavno osoblje, kao ni dodatnu pomoć i podršku personalnih asistenata i drugih vidova pomoći u radu s djecom s posebnim potrebama. Takođe, u najvećem broju škola nisu osigurani uslovi za nesmetan pristup i rad djece sa psihofizičkim razvojnim invaliditetima.

PREPORUKE

- Osavremeniti škole u materijalno-tehničkom smislu (opremiti kabinete za predmetnu nastavu, jačati informatičku opremljenost škola, popunjavati školske biblioteke i sl.);
- Omogućiti adekvatnu realizaciju nastave tjelesnog odgoja (izgradnja novih, sanacija postojećih sportskih sala i terena)
- Obezbjediti što većem broju djece besplatne udžbenike i organizovan školski prevoz, a za socijalno ugrožene kategorije i jedan obrok dnevno tokom nastavnog dana
- Omogućiti praksu produženog boravka u školama u svim onim općinama u kojima postoji potreba za to
- Podsticati djecu romske nacionalnosti da redovno pohađaju obavezno osnovno ali i srednje obrazovanje;
- Posebnu pažnju posvetiti inkluziji djece sa posebnim obrazovnim potrebama (otkloniti fizičke barijere i učiniti škole tehnički dostupne ovoj populaciji djece; obezbjediti dovoljan broj stručnjaka, asistenata u nastavi i didaktičkog materijala; edukovati nastavno osoblje za rad sa djecom sa posebnim obrazovnim potrebama; smanjivati predrasude djece i odraslih o potrebama i mogućnostima djece koja imaju razvojnih poteškoća i sl.)

ODMOR, SLOBODNO VRIJEME I REKREACIJA

Iako je pravnim okvirom definisana nadležnost države, u praksi se malo toga realizuje na planu ostvarivanja prava djeteta na sport, rekreaciju i kulturne manifestacije. Sportske aktivnosti,

takmičenja i slično se sporadično organizuju u saradnji škola i lokalne vlasti, obično pri obilježavanju značajnih datuma te kao dio neke obuhvatnije manifestacije. Međutim, nedostaje dugoročnih ulaganja kojima bi se popravila situacija u školskim objektima namijenjenim za sportske aktivnosti, obnovili sportski rekviziti i druga oprema koja prati sigurnost djece u sportskim aktivnostima. U lokalnim zajednicama je slična situacija, posebno u ruralnim područjima. Siromašni budžeti i drugi socijalni prioriteti ne ostavljaju prostora za aktivno afirmisanje sporta i zdravlja.

PREPORUKE

- Nadležne institucije u saradnji sa nevladinim organizacijama treba da urade sveobuhvatnu analizu pristupa djece u BiH pravu na odmor i rekreaciju, kako bi na bazi ove analize preduzeli konkretnije mjere na unapređenju ovog prava, čime bi se indirektno zaštitilo i zdravlje djece.

8. POSEBNE MJERE ZAŠTITE

a) Djeca u uslovima vanrednog stanja

DJECA IZBJEGLICE (ČLAN 22)

Sasvim je očigledno da i nakon mnogo godina po okončanju ratnih dešavanja na prostoru BiH, pitanja povratka izbjeglica i raseljenih lica nisu u potpunosti riješena. U prilog toj činjenici navodimo i podatak da se još uvijek određeni broj žalbi u Instituciji ombudsmena odnosi na povrede ljudskih prava i osnovnih sloboda iz domena Aneksa VII Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH³. Odredbe Aneksa VII, pitanje povratka izbjeglica i raseljenih lica svojim kućama tijesno vezuju sa pitanjem zaštite privatnog vlasništva na način na koji to predviđa Europska konvencija. Dugi niz godina provođenje imovinskih zakona praćeno je opstrukcijama i kršenjem prava građana, prije svega raseljenih lica i izbjeglica na svim nivoima vlasti. Istražujući slučajeve pokrenute na osnovu žalbi građana i po vlastitoj inicijativi, Ombudsmeni su dolazili do saznanja o brojnim kršenjima prava, među kojim je i kršenje prava na dom i imovinu. Nakon 15 godina stvarno stanje implementacije Aneksa VII nije zadovoljavajuće. Formalno-pravno imovina je vraćena, dok je stvarni povratak praćen nizom negativnih pojava. Pitanje obnove i rekonstrukcije nije do kraja i na jasan način definisano procedurama što ostavlja prostora za moguće zloupotrebe. U posljednje vrijeme je izražen i problem da povratnici ostaju bez svoje imovine koja im je vraćena kako bi se namirila ulaganja privremenih korisnika imovine, koja se od strane sudova procjenjuju često u većem iznosu nego što je vrijednost imovine povratnika. Na ovaj način povratnik ostaje bez smještaja i prava na dom. U BiH još uvijek postoji značajan broj kolektivnih i alternativnih centara

³ Član 1. "Sve izbjeglice i raseljena lica imaju pravo da se slobodno vrate svojim kućama. Imat će pravo na povrat imovine koja im je oduzeta tokom neprijateljstava od 1991. godine, kao i nadoknadu imovine koja im se ne može vratiti. (...)

čije postojanje direktno se tiče djece i ostvarivanja njihovih prava, s obzirom da i određeni broj djece boravi i živi u istim centrima. Neriješena stambena pitanja, nezaposlenost roditelja, ekonomska ugroženost, nedostatak sredstava za školovanje, nemogućnost predškolskog obrazovanja i odgoja neminovno dovode do socijalne isključenosti djece koja odrastaju u kolektivnim/alternativnim centrima.

PREPORUKA

- Potrebno je da država preduzme dodatne napore na rješavanju problema kolektivnih i alternativnih izbjegličkih centara, kroz odgovarajuće programe i podrške nadležnih državnih organa, kako bi se konačno zatvorili svi kolektivni centri u BiH
- Preduzimati mjere u cilju osiguranja dosljedne implementacije Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, a posebno je neophodno definisati uloge općina, kantona i entiteta, odnosno države.

DJECA U ORUŽANIM SUKOBIMA (ČLAN 38)

Institucija ombudsmena je u decembru 2009. godine, sačinila Izveštaj o primjeni Fakultativnog Protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o učešću djece u oružanim sukobima, koji je podnijet UN CRC. No, podsjećamo Komitet da su nakon 2005. godine, Sporazumom između FBiH i RS o prenosu nadležnosti u oblasti odbrane, zbog potrebe uspostavljanja jedinstvenog sistema odbrane u BiH i integriranja BiH u euroatlantske integracije, u skladu sa Ustavom BiH, prenesene sve nadležnosti entiteta u oblasti odbrane na institucije BiH.

Zakonom o odbrani BiH, profesionalizovana je vojska u BiH, pa je vojna obaveza regulirana entitetskim zakonima ukinuta na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine od 1. januara 2006. godine. Zakonom je propisano da je uslov za prijem u vojnu službu da osoba nije mlađa od 18 godina ni starija od 27 godina. Na osnovu analize zakonodavstva BiH u vezi sa članovima 1. i 2. Fakultativnog protokola može se zaključiti da postoji opća zabrana učestvovanja direktno u borbama i regrutacije osoba mlađih od 18 godina.

Zakonodavstvo BiH ne reguliše na odgovarajući način pružanje psihološke i socijalne pomoći djeci nastradaloj od eksplozija zaostalih mina ili koja trpe posljedice rata u BiH. Ombudsmeni smatraju da država BiH treba da učini dodatne napore na rješavanju ovog problema i da je potrebno obezbijediti implementaciju Strategiju protivminskog djelovanja, a sve u cilju da BiH do 2019. godine bude u potpunosti očišćena od mina.

Rekonstruiranjem Ombudsmena BiH i uspostavljanjem Odjela za prava djece jeste stvoren jak nacionalni mehanizam za zaštitu prava djece uključujući i zaštitu djece od učešća u oružanim sukobima, ali je sasvim očigledno da država BiH nije preduzela odgovarajuće mjere i aktivnosti kako bi se ovom pitanju posvetilo više pažnje. Odjel za praćenje prava djece započeo je niz projekata i aktivnosti, ali nema finansijskih i ljudskih resursa da u ovoj oblasti eventualno izvrši analizu stanja ili preduzme neke konkretne radnje.

PREPORUKE

- Potrebno je da država osigura implementaciju propisa u pružanju psihološke i socijalne pomoći djeci nastradaloj od eksplozija zaostalih mina ili koja trpe posljedice rata u BiH
- obezbijediti implementaciju Strategiju protivminskog djelovanja u BiH.

b) Djeca, sistem uprave i pravosuđa

MALOLJETNIČKO PRAVOSUĐE (ČLAN 40)

U BiH ne postoje posebni, izdvojeni sudovi, ali su značajan iskorak za pravosuđe, zakoni *lex specialis*, koji propisuju postupak zaštite i postupanje sa djecom u krivičnom postupku.

U Republici Srpskoj u januaru 2011. godine, stupio je na snagu novi Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, koji predstavlja velik iskorak za ostvarivanje prava djece u oblasti maloljetničkog pravosuđa. Institucija ombudsmena će zahtijevati, kada god je to moguće, od nadležnih da obezbijede punu implementaciju ovog zakona. Zakonom je propisano da se u sudovima prvog stepena formira odjeljenje za maloljetnike, koje se sastoji od jednog ili više sudija i stručnih savjetnika, da se u tužilaštvima formiraju odjeljenja za maloljetnike koja se sastoje od jednog ili više tužilaca i jednog ili više stručnih savjetnika. Velika novina jeste što je propisano da sudovi i tužilaštva, u pravilu, imaju stručne savjetnike: socijalne pedagoge-defektologe, specijalne pedagoge-defektolog, socijalne radnike i psihologe. Kada su u pitanju krivične sankcije, samo izuzetno se i to prema starijim maloljetnicima može izreći kazna maloljetničkog zatvora.

Kada je u pitanju Federacija BiH, u vrijeme sačinjavanja ovog izvještaja u toku je javna rasprava o Nacrtu Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku i Institucija ombudsmena je nadležnom ministarstvu uputila određene sugestije i mišljenja. Naime, u predmetu koji je otvoren po službenoj dužnosti, Ombudsmeni su preporučili prvostepenom sudu da u krivičnom postupku protiv lica, učinioca krivičnog djela na štetu više maloljetnih lica, razmotri mogućnost da protiv optuženog kao dokaze koristi već prethodno snimljena saslušanja djece od strane nadležnog tužiteljstva, kako bi se izbjegla dodatna traumatizacija djece/žrtava, a sve u u najboljem interesu djece i u skladu sa Konvencijom, a da opet u potpunosti postupi u skladu sa domaćim procesno-pravnim odredbama i donese zakonitu, pravilnu i pravednu odluku na temelju sprovedenih dokaza, iznoseći valjane i značajne razloge za izvođenje dokaza čitanjem iskaza svjedoka, a ne da ponovno saslušava djecu/oštećene, odnosno svjedoke. Prvostepeni sud nije prihvatio preporuku Ombudsmena, zbog čega su . Ombudsmeni izradili specijalni izvještaj kojim parlamentu i nadležnom ministarstvu pravde ukazuju na neophodno donošenje posebnog Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku i da razmotre mišljenje i sugestiju Ombudsmena iznesene u preporuci upućenoj sudu. da

Ombudsmeni, nažalost, moraju konstatovati da i pored provedene reforme krivičnog, krivično-procesnog zakonodavstva, kao i zakonodavstva kojim je regulisano pitanje izvršenja krivičnih sankcija, u ovoj oblasti nije došlo do značajnijeg napretka, na što je ukazao Komitet za sprečavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja Vijeća Europe (CPT) u svojim

izvještajima. Ovaj Na ovaj problem su Ombudsmeni posebno ukazali u Specijalnom izvještaju o stanju u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija u BiH koji je publikovan u septembru 2009. godine. Ne postoji odgovarajući sistem kontrole izvršenja zatvorskih kazni za maloljetnike, iako treba napomenuti da do kraja godine, država je u obavezi da iznađe rješenje za uspostavu NPM (nacionalni preventivni mehanizam) u skladu sa Opcionim protokolom uz Konvenciju protiv torture (OPCAT). U BiH se još uvijek uspostavljaju različita tijela sa različitim ovlaštenjima usmjerenim na ocjenu stanja u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija bez postojanja ikakvog mehanizma koordinacije ovog procesa, s tim da nijedno od ovih tijela ne ispunjava kriterije utvrđene OPCAT-om⁴. Također, u BiH evidentno izostaje rad na rehabilitaciji maloljetnika nakon izdržavanja krivičnih sankcija, kao i preventivni programi i djelovanje u ovoj oblasti.

PREPORUKE

- Raditi na uspostavljanju i formiranju mehanizama za provođenje istraživanja, studija i evaluacija u vezi sa preventivnim djelovanjem u ovoj oblasti;
- Raditi na otklanjanju nedostataka alternativnih mjera za pritvor i odgovarajućih vidova rehabilitacije djece koja su u sukobu sa zakonom;
- Popraviti materijalne uslove objekata za pritvor osoba mlađih od 18 godina koje su lišene slobode;
- Osigurati implementaciju Zakona o zaštiti maloljetnika i djece u krivičnom postupku u RS i Federaciji BiH (u narednom periodu treba da se usvoji i donese takav zakon);

c) Djeca pripadnici manjina ili autohtonih skupina

ETNIČKE MANJINE

Ombudsmeni cijene da je pitanje prava manjina i autohtonih skupina regulisano je nizom zakona, ali ipak postoji zabrinutost zbog diskriminacije manjina u BiH, odnosno neimplementaciji zakona.

Institucija ombudsmena ima specijalizovani Odjel za praćenje prava nacionalnih, vjerskih i drugih manjina. Relativno nizak broj zaprimljenih žalbi u Odjelu za praćenje prava nacionalnih, vjerskih i drugih manjina upoređujući s drugim odjelima je posljedica niza faktora među kojima je svakako značajno istaći da pripadnici manjina još uvijek nisu upoznati sa postojanjem Odjela, da je značajan broj obraćanja koja su se odnosila na kršenje prava pripadnika manjina registrovan u Odjelu za sprečavanje svih oblika diskriminacije, jer česte povrede prava u sebi sadrže i diskriminatorna ponašanja, ali i da su se žalbe koju su pripadnici manjina upućivali odnosile na zaštitu njihovih prava u oblasti socijalnog osiguranja, zdravstvene zaštite, dok u istim nije navedena povreda prava po osnovu pripadnosti manjinama, zbog čega su ove žalbe registrirane u

⁴ OPCAT – kao međunarodni sporazum sadrži izričite odredbe i prema tome uspostavlja standarde nezavisnog monitoringa. To je najrazrađeniji i izgrađeni međunarodni sporazum koji se bavi ovim problemom. Osim međunarodnog tijela za posjete, Potkomiteta za sprječavanje mučenja (SPT), OPCAT zahtijeva da se u svakoj državi članici uspostavi nacionalni (domaći) preventivni mehanizam.

Odjelu za zaštitu ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. Ombudsmeni nalaze da problemi sa kojima susreću Romi, direktno ili indirektno, tiču i ostvarivanja prava djece koja dolaze iz romskih porodica.

PREPORUKA

- Omogućiti dosljednu primjenu zakona
- Uspostaviti mjere promocije i prevencije prava manjina

d) Uspostaviti mjere u cilju osiguranja sprečavanja izrabljivanja djece.

EKONOMSKA EKSPLOATACIJA DJECE (ČLAN 32)

Institucija ombudsmena izvršila je analizu problema prosjačenja, kao jednog od oblika eksploatacije djece. Empirijsko istraživanje, prikazano je u Specijalnom izvještaju o problemu prosjačenja djece u BiH, tj. izvršena je sveukupna analize situacije na terenu u općinama Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, Mostar i Brčko Distriktu.

Rezultati provedene studije bili su zabrinjavajući i upućuju na propuste u sistemskog rješavanju problema prosjačenja djece u BiH. Specijalni izvještaj pored analize i ukazanih sistemskih propusta sadrži smjernice za nadležne organe za dalje djelovanje u najboljem interesu djece koja trpe ovaj oblik eksploatacije. Odjel za praćenje prava djece zagovara uspostavu dnevnih centara za za djecu zatečenu u prosjačenju kao i prihvatnih stanica za djecu i omladinu zatečenu u skitnji i prosjačenju u svim općinama u BiH u kojima je ta pojava izražena. Pored izdatih konkretnih preporuka nadležnim resornim ministarstvima, putem medija, stručnih skupova, organizovanjem okruglih stolova Odjel nastoji da afirmiše iskustvo onih ustanova i NVO koje su postigle zavidne rezultate na suzbijanju i prevenciji prosjačenja među djecom i mladima, kao i da ukažemo na primjere dobre saradnje državnog i nevladinog sektora u zaštiti dječijih prava, uglavnom na lokalnom nivou.

Na kraju, kao rezultate i odgovore, ali i podsticaj za dalje djelovanje Ombudsmena u ovoj oblasti, ističemo da je u aprilu mjesecu ove, 2011. godine, u sklopu NVO „Nova generacija“ počeo sa radom u Banjaluci Dnevni centar za djecu u riziku (djeca svjedoci i žrtve svih oblika nasilja, žrtve radne i seksualne eksploatacije, djeca prepuštena ulici). Rad Dnevnog centra u Banjaluci finansira Save the Children Norway. Također u Sarajevu, postoji Dnevni centar za djecu koja obavljaju rad na ulici, i to kao rezultat projekta koji se provodi u partnerstvu između JU "Kantonalni centar za socijalni rad" Sarajevo kao implementatora i Save the Children Norway kao donatora. Trogodišnji regionalni projekat Save the Children Norway nastao je usljed potrebe da se pomogne ostvarivanju prava djece na zaštitu od svih oblika nasilja, zlostavljanja i eksploatacije, za djecu ulice, tj. djecu koja rade i žive ne ulici – tzv. „nevidljiva djeca“ ili „djeca pod rizikom“. I na kraju, u mjesecu avgustu ove, 2011. godine, kao plod saradnje NVO "Medica" Zenica, općine Zenica i Centra za socijalni rad Zenica, otvoren je Dječiji dnevni centar i prihvatilište za djecu koja žive i rade na ulici.

PREPORUKA

- Potrebno je da država preduzme konkretne korake kako bi se u svim općinama i gradovima gdje je to neophodno uspostavili dnevni centri za djecu zatečenu u prosjačenju ili prihvatne stanice za djecu i omladinu zatečenu u skitnji i prosjačenju

SEKSUALNO ISKORIŠTAVANJE I ZLOSTAVLJANJE DJECE, OTMICA I TRGOVINA DJECOM I DRUGI OBLICI ISKORIŠTAVANJA DJECE (ČLANOVI 34, 35 I 36)

Ombudsmeni izražavaju bojazan da BiH još uvijek nije preduzela efikasne mjere za sprečavanje ove po djecu društveno štetne pojave.

Tako npr., u predmetu koji je otvoren po službenoj dužnosti, iniciran obraćanjem jedne nevladine organizacije, povodom seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djevojčice, rezultati postupka istraživanja ukazivali su na to da se dijete-žrtva vratila u mjesto prebivališta gdje se sve odigralo (iz sigurne kuće u disfunkcionalnu porodicu). Institucija ombudsmena obratila se nadležnom centru za socijalni rad i postupak istraživanja bio je isključivo usmjeren na ispitivanje nadležnih (prvenstveno Centra za socijalni rad) da li su učinili sve, a što su bili dužni u skladu sa domaćim i međunarodnim propisima, da spriječe nasilničko postupanje pojedinaca, a posebno da li se žrtvi, djetetu, pružila adekvatna stručna pomoć, nakon učinjenog zlostavljanja i zloupotrebe, uz uvažavanje svih problema sa kojima se susreću centri u svakodnevnom radu (nedostatak kadra, finansijske poteškoće, predrasude okoline i slično). Ombudsmeni su cijenili da je, sa aspekta zaštite dječijih prava, od izuzetnog značaja da se djevojčica smjesti u ustanovu i da joj se tamo, pored svakodnevnih egzistencijalnih potreba, omogući rad sa stručnjacima kako bi se u što većoj mjeri djevojčica psihofizički oporavila. Tek nakon intervencije Ombudsmena, nadležno tužilaštvo obavještava Instituciju ombudsmena da je djevojčica smještena u sigurnu kuću.

Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH članica je mreže Ombudsmena za djecu Jugoistočne Europe, tzv. CRONSEE mreže. Zajednički zaključci članica mreže iz 2010. godine jesu, između ostalog, da je potrebno da države „događuju“ svoje zakonodavne okvire, a posebno bi bilo značajno da države koje to do sada nisu učinile, ratifikuju Konvenciju Vijeća Europe iz 2007. godine o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe.

Bosna i Hercegovina nije ratifikovala ovaj međunarodni dokument, a bilo bi veoma značajno za dodatnu zaštitu djece i dogradnju zakonodavnog okvira koji će prepoznati sve rizike i posljedice ovih djela.

Ombudsmeni će nastojati da u budućem periodu svog rada u oblasti dječijih prava u što većoj mjeri realizuju zajedničke zaključke pomenute mreže (od računanja zastare za krivično gonjenje učinjena na štetu djeteta od punoljetstva, čime bi bilo omogućeno djeci da sticanjem punoljetstva i odrastanjem, kada su savladali strah i stid i kada su u mogućnosti da nezavisno od svojih roditelja ili drugih zakonskih staratelja, sami odluče da li će pokrenuti postupak protiv onih koji su im uništili djetinjstvo i ostavili trajne posljedice za cijeli život; da se uspostavi evidencija počinitelaca ovih krivičnih djela (baza podataka); jačati napore kako bi se pomoglo djeci žrtvama, u fizičkom i psihosocijalnom pravcu, i dalje insistirati na edukaciji djece o rizicima seksualnog

iskorištavanja, o načinu prepoznavanja, o pravu na pomoć i podršku; pooštriti kaznenu politiku itd).

Institucija ombudsmena je u decembru 2009. godine, sačinila Izvještaj prema UN Komitetu o pravima djeteta o primjeni Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta koji se odnose na prodaju djece, dječiju prostituciju i dječiju pornografiju. Podsjećamo da je zaključak Ombudsmena da u BiH postoje određeni pomaci na realizaciji Protokola, ali su oni više vezani isključivo za krivično djelo trgovine ljudima a što je rezultat višegodišnjih aktivnosti na osiguranju primjene UN Konvencije o transnacionalnom organiziranom kriminalu i njenim Protokolima. Dakle, u značajnijoj mjeri je izostala primjena Protokola uz Konvenciju o pravu djeteta, što je rezultiralo da zabranjene radnje utvrđene ovim Protokolom nisu adekvatno zakonski uređene u BiH čemu se mora dati prioritet, zbog stanja na terenu i sve većeg broja slučajeva eksploatacije djece putem dječije pornografije i sl. BiH treba nastaviti aktivnosti na poboljšanju zaštite žrtava, ali i prevenciji kroz širenje informacija o pravima djeteta utvrđenih Konvencijom i njenim protokolima. Posebno trebaju biti preduzete mjere na otklanjanju slabosti sistema koje rezultiraju neujednačenim pravima u oblasti zdravstva, obrazovanja i socijalne zaštite.

PREPORUKE

- I dalje preduzimati aktivnosti na eliminisanju nedostataka u sistemu suzbijanja trgovine ljudima
- Potrebno je preduzeti mjere na efikasnom suzbijanju prosjačenja, te ga tretirati kao formu krivično djelo trgovine ljudima i utvrditi odgovornost za zanemarivanje i zloupotrebu djece
- Dodatno pojačati napore u pravcu pune implementacije Opcionog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta, koji se tiče prodaje djece, dječije prostitucije i dječije pornografije
- Ratifikovati Konvenciju Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe

e) Oporavak djece (član 39)

Zakonodavstvo BiH ne reguliše ovu oblast. Ombudsmeni primjećuju da su preduzimate mjere na promovisanju zaključnih razmatranja i preporuka UN-ovog Komiteta su u BiH, po primjeni ovog člana Konvencije, naročito od strane Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, uz veliku podršku UNICEF-a, Save the Children Norway, Visokog komesarijata za ljudska prava, ali i Ombudsmena. Ipak, Ombudsmeni smatraju da su izostale efikasnije mjere u cilju osiguranja implementacije preporuka Komiteta.

PREPORUKE

- U BiH nužno je kreirati javno mnijenje u vezi sa značajem implementacije međunarodno preuzetih obaveza, kako u cilju građenja digniteta države, tako i radi osiguranja implementacije prava utvrđenih preuzetim međunarodnim standardima.
- Potrebno je dugoročnije jačati institucije koje imaju mandat promovisanja i zaštite ljudskih prava, poput Institucije ombudsmena BiH